

מיליונים בזבזו, איומי ביטחון הוסתרו: ביקורת חריפה על פרויקט מטוס רה"מ

173 מיליון שקל יותר מהעלות שסוכמה, אי הצגת חלופות אפשריות, הגדרת דרישות ביטחוניות רק אחרי שניתן האישור. דו"ח המבקר חושף כשלים בקבלת ההחלטות בתקופת נתניהו לרכישת המטוס ש"מעלה אבק" בנתב"ג - ושלא ישמש את הרצוג גם היום בטיסתו לטורקיה. וגם: הליקויים בטיפול בכי צה"ל

ירון דרוקמן|עודכן: 09.03.22 | 10:59 YNET

בנמל התעופה בן גוריון ממתין על הקרקע מטוס "כנף ציון", שאמור לשמש את ראש הממשלה ונשיא המדינה בנסיעות רשמיות לחו"ל. אך בינתיים נפתלי בנט ויצחק הרצוג (כולל במפגש הפסגה היום עם נשיא טורקיה רג'פ טאיפ ארדואן) עדיין לא השתמשו במטוס שעלות פרויקט הכשרתו הסתכמה במאות מיליוני שקלים מכספי משלם המסים. מבקר המדינה, מתניהו אנגלמן, התייחס לפרויקט המטוס ומצא בו לא מעט כשלים. יש לציין כי הביקורת שמתפרסמת הבורק (רביעי) מתייחסת לתקופת כהונתו של בנימין נתניהו כראש הממשלה. ובינתיים המטוס "מעלה אבק" בחניה, שגם עליה נגבה כמובן תשלום.

בדו"ח הביקורת השנתי 72' התייחס המבקר אנגלמן לסוגיית קבלת ההחלטות בפרויקט, בשלב שלפני הפיכתו לכשיר לטיסות. בביקורת נמצא כי אף שוועדת גולדברג המליצה על רכש של מטוס ייעודי להטסת ראשי המדינה, תוך המלצה לצמצום העלויות שהוצגו בסיכום צוות משרד הביטחון, העלויות שאישר הקבינט בסופו של דבר, כ-729 מיליון שקלים, היו גבוהות בכ-137 מיליון שקלים מהעלויות של צוות משרד הביטחון שהוצגו לוועדה. עוד נמצא כי המל"ל לא הדגיש עובדה זו בפני הקבינט.

נוסף על כך, המצגת שהציג המל"ל לקבינט לא הייתה מעודכנת בנוגע להערכת העלות הכוללת של המטוס, והנתונים שצינו בה ובהצעת ההחלטה שהעביר המל"ל לקבינט עבור רכש המטוס לא היו על אותו בסיס השוואתי - במצגת העלויות הוצגו בדולרים ולא כללו מע"מ, ואילו בהצעת ההחלטה העלויות הוצגו בשקלים וכללו מע"מ. חברי הקבינט, כך מצא המבקר אנגלמן, לא הציפו את פערי העלויות האלו בדיון.

כמו כן כתב מבקר המדינה כי המל"ל הציג לקבינט המדיני-ביטחוני בעיקר את החשיבות הביטחונית שברכש מטוס ייעודי עבור ראשי המדינה, הן מבחינת הצורך בהגנה על המטוס והן מבחינת הצורך בקשר לווייני מאובטח ורצוף במהלך הטיסות, נושאים שבהם דנה ועדת גולדברג והצביעה על פערים מסוימים שהצדיקו את הרכש של מטוס ייעודי.

עם זאת, הוסיף אנגלמן, המל"ל לא פירט בקבינט לגבי כמה היבטים ביטחוניים מהותיים, וחברי הקבינט לא דנו בהיבטים אלו: המענה שניתן לאיומים הביטחוניים שהיו ידועים באותה עת, פערים ויכולות בהיבט ביטחוני מסוים והאחריות הביטחונית לשלב ההסבה בפרויקט. כמו כן לא הוצגו בקבינט נושאים נוספים, כגון תצורת המטוס, המשמעות של רכש מטוס בן 20 שנים לעומת מטוס חדש יותר, החלופות האפשריות הנוגעות לבעלות על המטוס, לגורם שיטיס אותו ולאתר חניית הקבע שלו, משמעותיהן ועלותן.

ליקוי נוסף שעליו מצביע המבקר הוא שאגף הביטחון במשרד ראש הממשלה והחטיבה לאבטחת אישים בשב"כ הגדירו חלק ניכר מהדרישות הביטחוניות - שהוערך בכ-92 מיליון שקלים - רק לאחר אישור הפרויקט בקבינט, סמוך לפרסום המכרז ואף במהלך השלב המכרזי (לפני הגשת ההצעות).

כמו כן, הקביעה במכרז כי בשלב ההסבה הממונה על הביטחון במערכת הביטחון (מלמ"ב) ינחה את החברה שתזכה בהיבטי הביטחון התקבלה ללא שהגופים הרלוונטיים לרבות מלמ"ב, שב"כ ואגף הביטחון במשרד ראש הממשלה, בחנו בראייה מערכתית את השיקולים הנוגעים למידת התאמתו של מלמ"ב למימוש האחריות. נוסף על כך, גורמים אלה לא אפיינו תהליך למימוש היבט ביטחוני מסוים לפני פרסום המכרז ואף לא במהלך השלב המכרזי.

בין החודשים יולי ונובמבר 2017 העלו שב"כ ומשרד ראש הממשלה דרישות נוספות הנוגעות להיבטי ביטחון וחירום והוספת מקלחת. בין היתר הם ביקשו שינוי של מקלחת ומערכת מים בשווי 4.3 מיליון שקלים, באישור לשכת ראש הסגל במשרד ראש הממשלה. עלות היבטי ביטחון וחירום נוספים הסתכמו ב-3.5 מיליון שקלים. שינוי נוסף הוא מערכת שקעי חשמל, שהעלות שלה הסתכמה ב-1.1 מיליון שקלים.

המבקר מצא ליקויים גם בהגדרת המענה לאיומי סייבר לקראת אישור הפרויקט ובשלב המכרזי. המבקר כתב בפרק כי שב"כ הגדיר מענה ראשוני וכללי בלבד בתחום ההגנה מפני איומי סייבר, וזאת שבועיים לפני אישור הפרויקט בקבינט. כמו כן, נציגי חטיבה טכנולוגית בשב"כ, שהם בעלי הידע בתחום זה, לא היו מעורבים בפרויקט לפני אישורו בקבינט, ומעורבותם החלה לאחר השלב המכרזי - בתחילת 2017. נוסף על כך, המכרז כלל דרישות כלליות בלבד בתחום זה.

לגבי תקציב הפרויקט, מעל חצי מיליארד שקלים, כתב מבקר המדינה כי הערכת העלויות שהוצגה בוועדת גולדברג בשנת 2014 בחישוב לחמש שנות הפעלה הייתה כ-592 מיליון שקלים, אך בהחלטת הקבינט באוגוסט 2015 אושרה עלות של כ-729 מיליון שקלים. לאחר מכן בהחלטת הממשלה מאוגוסט 2016 אושרה עלות בסך של 590 מיליון שקלים בהתבסס על תוצאות המכרז, הערכת עלויות חיל האוויר וסיכום ראש הממשלה מהחודשים יוני-יולי 2016.

המבקר מצא עוד כי תהליך העבודה של משרד ראש הממשלה לאישורה של תוספת תקציבית בסך 40 מיליון שקלים בהחלטת הממשלה מאוגוסט 2016 אשר הובילה לאישור תקציב בסך של 590 מיליון שקלים, לעומת התקציב שאישר ראש הממשלה ביולי 2016 בהתבסס על תוצאות ההליך המכרזי (550 מיליון שקלים), לא נעשה בתהליך מובנה וסדור: משרד ראש הממשלה לא הגדיר באופן מפורט את השינויים בתצורת המטוס ובעיצוב הפנים ולא בחן את עלותם לעומת תועלתם ונחיצותם.

ומה היו השינויים? מבקר המדינה כתב כי נמצא שרוב השינויים שנכללו בבלוק השינויים הראשון, שעלותו כ-47 מיליון שקלים, היו בהיבטים של תצורה ועיצוב, על אף פי שהיבטים אלה הוגדרו במסגרת המכרז. נוסף על כך, לאחר שסוכם הבלוק הראשון הוסיפו השב"כ ומשרד ראש הממשלה שינויים נוספים בבלוק השני שעלותו כ-13 מיליון שקלים, שאת חלקם ניתן היה לשלב כבר במהלך גיבוש הבלוק הראשון, דבר שהביא לחוסר יעילות שהיה כרוך בין היתר בתכנון מחדש ובתהליכי משא ומתן, ולעיכוב נוסף בלוח הזמנים.

והאם מטוס מיוחד משתלם כלכלית? מבקר המדינה מצא כי העלות הטיסה הממוצעת במטוס ראשי המדינה (ובכלל זה עלות ההקמה, ההסבה, ההפעלה ועלות ההון) צפויה להיות גבוהה בכ-108% מהעלות של טיסה ממוצעת במצב הקיים של חכירת מטוס אזרחי (כ-5.2 מיליון שקלים, לעומת כ-2.5 מיליון שקלים).

מנגד, המבקר מציין לטובה שבמטוס ראשי המדינה קיים שיפור ניכר לעומת המצב הקיים (חכירה של מטוסים אזרחיים) ברמת הביטחון, לרבות בהיבטים של ההגנה על המטוס ואבטחת המידע בו, התקשורת, השליטה, התנאים במטוס, השירות שניתן בו וכן הזמינות שלו.

ממשרד הביטחון נמסר בתגובה: "בפרויקט 'מטוס ראשי המדינה', משרד הביטחון פעל ופועל כקבלן ביצוע של משרד ראש הממשלה, בהתאם לדרישותיו, לאפיון שקבע ולתקציב שהעמיד לביצוע המשימה. חלקו של צה"ל בפרויקט נקבע גם הוא בהתאם לדרישות משרד ראש הממשלה".

ממשרד ראש הממשלה והמטה לביטחון לאומי (מל"ל) נמסר בתגובה: "דו"ח המבקר מאיר היבטים שונים בתהליכי קבלת ההחלטות בפרויקט מטוס ראשי המדינה, אשר מצריכים תיקון והתייעלות. הדברים יילמדו ביסודיות ויתבצע תהליך הפקת לקחים בהתאם. יצוין, כי כתיבת הדו"ח הושלמה בשנת 2021 והוא מתייחס לתהליכים ולהחלטות שהתקבלו על ידי ממשלות קודמות והחלו לפני 10 שנים ויותר, כמו גם על ידי נושאי משרות אשר רובם אינם מכהנים בתפקידם כיום.

"מטוס 'כנף ציון' השלים בעת האחרונה את הליכי הרישוי, לאחר שהותקנו בו מערכות ייחודיות ברמות סיווג שונות שהותאמו לחפ"ק האווירי של ראשי הממשלות והנשיאים. לצד זה, מתבצעת במשרד ראש הממשלה עבודת מטה בנושא שבוחנת את כלל היבטי הפרויקט, וזו תביא בחשבון גם את הנאמר בדו"ח המבקר".